

Aile İçinde Yaşanan Şiddet Çocuğu Nasıl Etkiler?

How does the Domestic Violence Effect in Child?: Review

Derya ADIBELLİ^a
Sevil OĞUN^b

^aHemşirelik Bölümü,
^bÇocuk Gelişimi Bölümü,
Adnan Menderes Üniversitesi
Söke Sağlık Yüksekokulu, Aydın

Geliş Tarihi/Received: 23.02.2015
Kabul Tarihi/Accepted: 06.05.2015

*Bu çalışma, 1. Ulusal Kadın Hastalıkları ve
Ana Çocuk Sağlığı Kongresi (18-19 Aralık
2014, İzmir)'nde poster olarak sunulmuştur.*

Yazışma Adresi/Correspondence:
Derya ADIBELLİ
Akdeniz Üniversitesi
Kumluca Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Hemşirelik Bölümü,
Halk Sağlığı Hemşireliği AD, Antalya,
TÜRKİYE/TURKEY
aricanderya@gmail.com

ÖZET Her geçen gün şiddetin günlük yaşamımızda daha çok yer aldığı görülmektedir. Disiplin amacıyla ya da başka nedenlerle aile içinde çocuğa yönelik şiddet, tüm kültürlerde sık karşılaşılan bir durumdur. Şiddet çocuğa yönelik olmasa da, tüm aile içi şiddet örüntüleri olumsuz aile işlevinin işaretidir ve çocukların ruh sağlığına olumsuz etki yapabilmektedir. İnsanlar küçük yaşlarda maruz kaldıkları ya da şahit oldukları davranışları modellemekte ve taklit etmektedir. Doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklar anne-babalarının ve yakın akrabalarının şiddet içeren davranışlarını öğrenmektedir. Şiddet içeren bu öğrenilmiş davranışlar çocukluk dönemi boyunca pekiştirilmektedir, ergenlik ve erişkinlik döneminde taklit edilmekte, özellikle stres altında ya da çatışma anında daha çok ortaya çıkmaktadır. Çocukluk çağında karşılaşılan veya tamik olunan şiddet, erişkinlikte madde kullanım bozukluğu, şiddet suçu işleme, intihar girişimleri, eş istismarı ve kötü ebeveyn için risk oluşturmaktadır. Bu çalışmada, şiddetin erken ve geç dönemde çocuğa olan etkilerinden, geçmişte şiddete maruz kalan çocukların, sonrasında kendilerinin birer şiddet uygulayıcısı konumuna gelmelerinden ve çocukların tüm yaşam kalitelerini etkilemesinden söz edilmiştir. Amaç, bu kısır döngüye dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Aile; aile içi şiddet; çocuk

ABSTRACT Violence seems to get more space in our daily life day by day. Domestic violence against children for disciplinary or other reasons, a condition common in all cultures. All types of domestic violence is a sign of negative patterns of family functioning and can impact negatively on children's mental health. People imitate which they have witnessed or are exposed at an early age models and mimic. Directly or indirectly, children learn the violent behavior of their parents and close relatives. Learned violent behavior that is reinforced throughout childhood, adolescence and adulthood also imitated, especially under stress or conflict occurs much more immediate. Encountered or witnessed violence throughout childhood constitutes risk for substance use disorders in adulthood, violence committed a crime, suicide attempts, spousal abuse and bad parents. In this paper, the impact on the child in the early stages of the violence and late, the children are exposed to in the past violence, after one of themselves are mentioned as coming to the location of the practitioners of violence and the influence of all the quality of life of children. The aim is to draw attention to this vicious cycle.

Key Words: Family; domestic violence; child

Türkiye Klinikleri J Health Sci 2016;1(2):119-24

ŞİDDET KAVRAMI

Aile, insanın içinde büyüdüğü topluluktur. İnsanın kendi imgesini oluşturmakta, insanın kendisi ve diğer insanlarla olan ilişkisini belirlemektedir. Kişinin sosyalleştiği ilk kurum ve önemli duygusal

bağların alanı olduğu için aile, toplumun alt sistemleri içinde önemli bir yere sahiptir.¹

Bir başka kişiye yönelik zarar verici eylem olan şiddet, farklı disiplinlerin ve toplumun işbirliğini gerektiren, önlenemez önemli bir toplum sağlığı sorunudur.² Her geçen gün şiddetin günlük yaşamımızda daha çok yer aldığı görülmektedir. Duygusal, fiziksel, sözel, cinsel, siyasal ve daha birçok boyutta kendini gösteren şiddet olgusu doğal olarak aile içinde de görülmektedir. Aile içi şiddet kavramının içeriğini genellikle, çocuğa ve kadına yönelik şiddet oluşturmaktadır. Çünkü şiddet uygulayanların tamamına yakını erkekler, şiddete maruz kalanların tamamına yakını ise kadın ve çocuklardır.³ Disiplin amacıyla ya da başka nedenlerle aile içinde çocuğa yönelik şiddet, tüm kültürlerde sık karşılaşılan bir durumdur. Bu bazen küçük bir şaplak iken, kimi zaman çocuğun fiziksel sağlığını tehdit edecek ciddiyettedir.⁴

■ AİLE İÇİ ŞİDDETİN ÇOCUĞA ETKİSİNE KURAMSAL YAKLAŞIM

Aile içinde çocuğa yönelik şiddetin birçok duygusal ve davranışsal sorunu beraberinde getirdiği bilinmektedir. Şiddet çocuğa yönelik olmasa da, tüm aile içi şiddet örüntüleri olumsuz aile işlevinin işaretidir ve çocukların ruh sağlığına olumsuz etki yapabilmektedir.^{5,6} Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre "şiddet, strese karşı öğrenilmiş bir tepkidir." Kişi, şiddeti bir çeşit stresle başa çıkma yöntemi olarak gözlemleyerek, model alarak, ebeveynleri arasında yaşanan şiddete tanık olarak ya da şiddetin bire bir hedefi olarak öğrenmektedir. Tıpkı diğer davranışlar gibi şiddet de grup içerisinde karşılıklı iletişim esnasında taklit edilerek öğrenilmekte ve nesilden nesile öğrenilerek aktarılmaktadır.⁷ İnsanlar küçük yaşlarda maruz kaldıkları ya da şahit oldukları davranışları modeller ve taklit ederler. Doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklar anne-babalarının ve yakın akrabalarının şiddet içeren davranışlarını öğrenirler. Öğrenilen bu şiddet içeren davranışlar çocukluk dönemi boyunca pekiştirilir, ergenlik ve erişkinlik döneminde de taklit edilir, özellikle stres altında ya da çatışma

anında daha çok ortaya çıkar. Erişkinler çocukluk dönemlerinde öğrendikleri bu davranışları daha çok bir sorun çözme metodu olarak kullanırlar.^{8,9} Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre, çocuklarına karşı şiddet uygulayan veya çocuklarını herhangi bir şekilde suistimal eden ebeveynler, bu davranışı çocukken maruz kaldıkları veya şahit oldukları şiddet içeren davranışların sonucunda öğrenmişlerdir. Şayet, çocuklar aileleri tarafından suistimal edilirse, bu davranış kalıpları onların bu davranışları öğrenerek içselleştirmelerine ve ileride kendi çocuklarını suistimal etmelerine ve onlara kötü davranmalarına neden olur.¹⁰ Bazı araştırmalar, eşleri tarafından fiziksel şiddete uğrayan kadınların yaklaşık %25-75'inin çocukken fiziksel ya da cinsel istismar öyküsünün bulunduğu işaret etmektedir. Aynı zamanda anne ve babası arasında yaşanan şiddete tanık olmuş erkeklerin eşlerine fiziksel saldırıda bulunma ihtimalinin, benzer bir geçmiş deneyime sahip olmayan erkeklere oranla üç buçuk kat daha fazla olduğu sonucu bulunmuştur.^{11,12} Bu sonuçlar, annesi ve babası arasında yaşanan şiddete maruz kalan çocuğun, anneye tekrarlayan bir şekilde şiddet uygulayan "saldırgan" babayla kolaylıkla özdeşleştiğini ifade etmektedir. Buna göre çocuk, her ne kadar babasını olumlu görerek özdeşim kurma eğiliminde olsa da onu öfke ve korku kaynağı olarak görmeye başlayacak, sorunların ancak öfke ve saldırganlık yoluyla çözülebileceğini dolaylı yoldan öğrenecektir.¹³

Aile içi şiddetin, özellikle aile yaşantısının bir parçası olarak görülmesi ve kuşaktan kuşağa geçmesi sadece şiddet göreni değil, şiddet ortamında büyüyen çocukları da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Yapılan bir çalışmada, eşler arasında yaşanan şiddete tanık olan çocukların yarısının şiddete fiilen müdahale ettikleri, doğrudan şiddete maruz kalmasalar bile çocukluk çağı travmaları yaşadıkları saptanmıştır. Araştırmada diğer önemli bir bulgu, bu çocukların yaralanmış, berelenmiş annenin bakımını yaptıklarının ve annenin yaşadığı çöküntü durumunu içselleştirdiklerinin görülmesidir.⁶ Bu konuda yapılan araştırmaların ortak bulgusu da, çocukken şiddet dolu bir ortamda büyüyen bireylerin kendi çocuklarına şiddet uygulaması, şiddete maruz kalan ya da tanık

olan çocuklarda psikolojik ve fiziksel hasarlar oluşması, kısa vadede çocuklarda saldırganlık başta olmak üzere somatik belirtilerin ortaya çıkmasıdır.^{5,6,14} Yapılan çalışmalarda da, şiddete uğrayan çocuklarda huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik, anti-sosyal ve saldırgan davranış eğilimlerinin fazla olduğu bulunmuştur.^{15,16}

AİLE İÇİNDE ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDETİN TÜRLERİ, SEBEPLERİ VE ETKİLERİ

Çocuk yetiştirme yöntemi ne olursa olsun zaman zaman çocuklar fiziksel cezalara uğramakta, bununla birlikte duygusal ve psikolojik hasarlar ortaya çıkmaktadır. Aileler, bilerek ya da farkında olmadan çocuklarının gelişimini olumsuz yönde etkileyecek şiddet içerikli davranışlar gösterebilmektedir.¹⁷ Çocuklara karşı olan aile içi şiddet tek bir hareketten oluşabileceği gibi, birden çok hareketin bir araya gelmesi şeklinde de olabilmektedir.¹⁸ Bu çalışmada, çocuklara karşı olan aile içi şiddet, fiziksel ve psikolojik şiddet; olmak üzere iki ana grupta incelenmiştir.

FİZİKSEL ŞİDDET

Bireylere karşı cezalandırmak amacıyla fiziksel olarak her türlü zararı verecek yöntemlerin kullanılmasıdır. Başkasının vücut bütünlüğüne zarar veren, ona acı çektiren her türlü saldırı fiziksel şiddet olarak nitelendirilebilir.¹⁸ Çocuklara yönelik fiziksel şiddet, tekme-tokat atmak, dövmek, el-kol bükme, yumruklamak, iterek yere düşürdükten sonra tekmelemek, yere ya da duvara fırlatmak, bedenlerinde sigara söndürmek, saç çekmek, ısırma ve tükürmek, kafasını duvara çarpmak şeklinde kendini göstermektedir. Çocuklara yönelik fiziksel şiddetin ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin başında, şiddete başvuran anne-babaların da, çocukluklarında büyüklerinden şiddet görmüş olmaları gerçeği gelmektedir. Annenin hamilelik döneminde stres altında olması ve psikolojik sorunlarını çözememiş olması; ebeveynin aşırı biçimde alkol ve/veya bağımlılık yapıcı madde kullanması; eşler arasında geçimsizliğin ortaya çıkması ve boşanma öncesinde ortaya çıkan ve uzun süre devam eden gerginlikler, kavgalar; eş-

lerin birbirlerini aldatması ve aile birlikteliğini sarsmaları; değişik ekonomik sebeplerden dolayı ailenin yeterli ve sürekli bir gelire sahip olmaması gibi aile fertlerinin öz güvenlerini ve sosyoekonomik durumlarını yıpratıp devam eden ekonomik krizler; sosyal problemlili ailenin, akraba ve komşuların desteğinden uzak olması ve toplumsal hayattan izole edilmesi; kamusal sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanamaması gibi faktörlerin birkaçının bir araya gelmesi aile içinde fiziksel şiddetin ortaya çıkma ihtimalini artırmaktadır.^{19,20} Şiddete uğrayan çocuklar, çoğu kez herhangi bir aletle (sopa, demir, değnek, odun, oklava, zincir, kemer, hortum, ip, organ vs.) dövülmektedir.¹⁴ Bu tür fiziksel şiddet eylemleri çocukların bedenlerine zarar verdiği gibi, değişik yaraların da meydana gelmesine sebep olmaktadır. Fiziksel olarak dövülen çocuklar erişkinlerle temas kurmaktan kaçınmakta, bir erişkinin kendilerine dokunmasından ve yaklaşmasından ürkmektedirler.¹⁹ Fiziksel şiddete sürekli olarak maruz kalan çocuklar, ebeveynlerinden belirgin bir şekilde korkmakta, kritik anlarda dayak yememek için kolaylıkla yalan söyleyebilmekte, korku verici durumlarda genellikle tepkisiz kalabilmekte, aşırı saldırgan veya aşırı içe dönük ve çekingen olabilmektedirler.²⁰ Yapılan bir araştırmada, aile içi şiddete tanık olan ve şiddete uğrayan çocukların şiddet sonrası bayılma, şoka girme, anlamsız bağırma ve çılgınlık atmakta, sık kabus görme, dikkat bozukluğu, duyarsızlaşma ve unutkanlık gibi psikosomatik yakınmalar yaşadıkları belirlenmiştir.²¹

PSİKOLOJİK ŞİDDET

Kişilerin bedensel veya kişilik özellikleri, duyguları kullanılarak, baskı kurularak istemedikleri davranışlarla karşı karşıya bırakılmasıdır. Çocukları korkutmak, tehdit etmek, aşağılamak, reddetmek, onların öz güvenini sarsmak amacıyla yapılan her türlü sözlü ve fiili tutum ve davranış biçimi, psikolojik şiddet türüdür. Özellikle küfür, küçümseme, hakaret, isim takma, tehdit ve tahkir gibi sözlü şiddet türleri, öncelikle çocukların öz güvenini ve kişiliğini yok eden çok etkili ve/fakat tehlikeli bir yöntemdir.¹⁹ Diğer taraftan, fiili olarak gösterilen bazı tavır ve tutumlar da ço-

çocukların psikolojik yönden olumsuz olarak etkileneceklerine sebep olmaktadır. Örneğin; çocuklardan bazılarını çok sevmek ve önemsemek, bazılarını da ihmal edip bazı hak veya imkânlarından mahrum etmek, gereksiz yere cezalandırmak bu tür psikolojik şiddet unsurlarındandır. Çocukların yaramazlık yapmalarını fırsat bilen bazı ailelerin, onları (karanlık) bir yere kilitleyip günlerce aç susuz bırakmaları da çocukları bilinçli bir biçimde ihmal etme ve/veya yanlış disiplin metotlarının en dehşet verici olanlarındandır. Bunun yanında, çocuğu kendi geçimini kendisinin sağlaması konusunda zorlamak ve/veya evin giderlerini çocuğun üzerine yüklemek, çalışan çocukların kazandıkları paraların tümünü elinden almak ve/veya eve para getirmeyen çocukları dövmek, çocukların ihmal edilmesinin ötesinde istismarcılığın en kötü örneklerindedir. Bununla birlikte, fiziksel şiddetin ortaya çıkma ihtimalinin artırılan birçok faktör psikolojik şiddeti de tetiklemektedir.^{19,20} Genelde ilgi, sevgi ve merhametten uzak bir ortamda yetişen çocukların yaşamlarında derin izler kalmaktadır. Bu izler, çocukları sürekli takip etmekte, onları acı geçmişin tesiri altında bırakmaktadır. Geçmişte, çocuklarda görülen ruhsal problemler, kişilik bozuklukları gibi bütün olumsuz durumlar sadece genetik yapıya bağlanmaktaydı. Ancak; bugün, çocukların işlediği suçlar ve kendilerinde ortaya çıkan ruhsal ve sosyal hastalıklar daha çok çocuk ve aile arasındaki iletişim bozukluğu ve yanlış disiplin uygulamalarına bağlanmaktadır.²⁰

ÇOCUKLARIN ŞİDDET ANINDA VE SONRASINDA GÖSTERDİĞİ TEPKİLER

Çocuklar evde yaşanan şiddet anında; belirgin ağlama, araya girerek ana babayı sakinleştirmeye çalışma, odaya kapanma, susma, bağırma, çılgınlık atma, evde oradan oraya koşturma (ne yapacağını bilememe), şoka girme, anneyi destekleme, anneyi darba karşı korumaya çalışma şeklinde, şiddet sonrasında ise; sıklaşan ağlamalar, sürekli sızlanmalar, anneye aşırı bağlılık, insanlardan kaçma ve güvensizlik, saldırganlaşma, dikkat ve yoğunlaşma bozukluğu, sürekli sinirlilik ve tedirginlik hâli, okul

başarısının düşmesi ve okula gitmek istememe, huysuzluk ve uyumsuzluk, sıkça yalan söyleme, uykusuzluk, baş ve karın ağrısı gibi fiziksel şikâyetler şeklinde tepkiler gösterebilmektedir.²¹ Çocuklar kendilerini etkileyen şiddet, korku duyma, üzüntü, kızgınlık, utanç, suçluluk, şaşkınlık ve umutsuzluk gibi duygu ve davranışları daha sonra dışa vurmaktadırlar. Şiddet kaçınılmaz olarak çocukların öz güvenini, yaşama isteğini, sağlığını, eğitim başarı düzeyini, arkadaş edinme ve sosyal faaliyetlere katılma kabiliyetlerini olumsuz etkilemektedir.¹⁸ Yapılan bir araştırmada, şiddetin, şiddet gören ve şiddete tanık olan anne ve çocuklar üzerinde korku, güçsüzlük, üzüntü, depresyon, sosyal aktivitelerden soyutlanma, eğitim başarısının düşmesi, kızgınlık, saldırgan davranışlar gösterme, aile ve sosyal ilişkilerden uzaklaşma şeklinde pek çok etkisi olduğu bulunmuştur.²²

Aile içi şiddet, tümüyle çocuğun yaşam kalitesini etkilemektedir. Çocuğun, gelişimi açısından kritik olan bu dönemde şiddetle baş etmeye çalışması onun tüm yaşam kalitesini düşürmekte ve geleceğe hazırlanmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Korku, şiddet gören çocukların en çok hissettiği duyguların başında gelmektedir.²³ McGee, aile içi şiddet gören ya da aile içindeki şiddete şahit olan çocuklarla yaptığı görüşmelerde, çocukların şiddetle ilgili çok değişik duygular taşıdıklarını, ama bu duyguların içinde en önemlisinin korku olduğunu belirtmiştir.²² Araştırmacı, bu korkunun genelden özele doğru daraldığı, saldırganın gelecekte nasıl bir saldırıda bulunacağı, her saldırıdan hemen sonra ne olacağı, şiddete maruz kalan annesinin ve kardeşlerinin öldürülebileceği yönündeki korkuların çocuklar üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, çocuklar kendilerinin, annelerinin ve kardeşlerinin güvenlikleri hakkında her zaman endişelendiklerini ve bu endişenin de kalıcı bir korkuya dönüştüğünü belirtmişlerdir. Çocuklar maruz kaldıkları veya şahit oldukları şiddetin izlerini üzerlerinden uzun süre atamamaktadır. Şiddete uğrayan çocuklar artık saldırganla beraber yaşamasalar bile, şiddetin etkisi uzun süre devam etmektedir. Çocuklar eğer babalarından şiddet görüyorlarsa başka erkekler-

den de korkup onların da şiddet uygulayacağı endişesini taşımaktadır.²²

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE KARŞILAŞILAN ŞİDDETİN ERİŞKİN DAVRANIŞINA ETKİLERİ

Çocuklukta karşılaşılan her türlü şiddet, erişkinlikte farklı etkiler ortaya çıkarmaktadır.²³ Çocuk ve şiddetle ilgili yapılan çalışmalarda, en çok maruz kalınan şiddet türü olarak fiziksel şiddet yer almaktadır. Fiziksel kötüye kullanım, her çeşit sosyokültürel ve sosyoekonomik çevrede rastlansa da sosyoekonomik durumu ve eğitim seviyesi düşük ailelerde daha sıktır; ayrıca ev içi şiddet, sosyal izolasyon, ebeveynde ruhsal bozukluk ve madde kullanım bozukluğu gibi sorunları olan ailelerde daha yüksektir. Çocuklukta fiziksel şiddete maruz kalmış kişilerde erişkin yaşamda depresyon, anksiyete bozukluğu, yeme bozuklukları, alkol-madde kullanımı ve davranış bozukluğu daha sık görülmektedir. Ayrıca, bu kişilerde astım, allerji, romatizmal hastalıklar, amfizem, ülser ve kardiyovasküler hastalıkların diğer kişilerden anlamlı derecede yüksek olduğu bildirilmiştir.²³ Aile içi şiddete tanık olan çocukların erişkinlikte psikotrop ilaç kullanma oranlarının da yüksek olduğu belirlenmiştir. Madde kullanım bozukluğu öyküsü olan erişkinlerle yapılan çalışmada, kadınların %50'si, erkeklerin ise %31'inin çocukluk çağında fiziksel ve cinsel kötüye kullanım öyküsü olduğu, bu kişilerin önemli bir bölümünün aile fertlerinden birine veya eşine şiddet uyguladığı, intravenöz uyuşturucu madde kullananlarda da çocukluk çağı istismar öyküsünün daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çocukluk çağında karşılaşılan şiddet, madde kullanım bozukluğu için bir risk faktörüdür. Çocuklukta şiddet kurbanı olmak, erişkinlikte madde kullanım bozukluğu, şiddet suçu işleme, intihar girişimleri, eş istismarı ve kötü ebeveyn için de risk oluşturmaktadır.^{24,25}

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, aile içinde yaşanan şiddeti önlemek ya da ona müdahale edebilmek, ilk olarak onu or-

taya çıkaran risk etmenlerini belirlemeyi gerektirmektedir. Aile içi şiddetle mücadelede önemli olan, şiddetin ortaya çıkmadan bastırılması ve ortaya çıkmış olan şiddet mağdurlarına gerekli tüm hukuki ve sosyal desteğin verilmesidir. Toplumda şiddet gören çocuk sayısı ne kadar azaltılabilirse, bu çocukların erişkin olduklarında kendi ailelerine şiddet uygulama ihtimalinin de o oranda azalacağı söylenebilir. Şiddet öğrenilmiş bir davranıştır ve şiddet ortamında büyümüş bir çocuk şiddete benzer tepkiler verir. Şiddeti yaşamış ve kanıksamış olan çocuk, amaçlandığı şekilde eğitilmek yerine karşı tarafı suçlamayı, öfke ve düşmanlık duyguları ile hareket etmeyi öğrenir. Kendine güvenin azalması yanında başkalarına da güvenemez.²⁶ Bu doğrultuda evde yaşanan şiddetten çocukların etkilenmemesi olasıdır. Bunun için sorunlu çiftlerin aile terapistlerine birlikte gitmeleri, çocukların yanında tartışmayı ertelemeye çalışmaları, bu konuda farkındalıklarını artırmaya yönelik bilgi ve becerilerinin artırılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi önerilebilir. Çocukların gelişimi konusunda ailelere planlı eğitimler verilebilir, aileler öfke yönetimi gibi önleyici hizmetlerle desteklenebilir.

Çocukların gelecekte potansiyel saldırgan ve şiddet uygulayıcısı olmamaları için şiddetin meşru bir davranış olmasının önlenmesi sağlanmalı, kültürel olarak kabul edilebilirliğinin, bir başka deyişle, şiddete izin veren toplumsal görüşlerin değiştirilmesi gerekmektedir. Bunun için kamu kurum ve kuruluşlarının yanında sivil toplum örgütlerine de büyük görevler düşmektedir. Çocukların sosyalleşmeleri, gelişimleri ve eğitimleri açısından çok önemli olan eğitim kurumlarında da öğretmenler, aile içi şiddete tanık olan ve şiddete uğrayan çocukların davranışları konusunda bilgi sahibi olmalı ve çocukların tepkilerini bu bağlamda yorumlayabilmelidir. Bu tespitler ile çocuk ve ailesinin yardım almalarına destek olunabilir.

KAYNAKLAR

1. Topçu Kabasakal Z. [The connection between domestic violence and compliance issues in child]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 2005;18:24-6.
2. Güler N, Uzun S, Boztaş S, Aydoğan S. [Emotional and physical abuse/neglect behavior that applied to children by their mothers and influencing factors]. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi* 2002;24(3):128-34.
3. Ralo JM, Schor N, Tavares CM, Silva V. Prevalance of family violence and associated factors among in-school adolescents in Sao Paulo, SP Brazil. *J Interpers Violence* 2015 Feb 9. pii: 0886260515569059. [Epub ahead of print]
4. Yolga Tahiroğlu A, Bahalı K, Avcı A, Seydaoğlu G. [Interrogating the history of domestic violence cases in child psychiatry]. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2009;10:71-6.
5. Altınay AG, Arat Y. [Violence against women in Turkey: Conclusion and Recommendations]. *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Tübitak; 2007. p.109-13.
6. Vahip I, Doğanavşargil Ö. [Domestic physical violence and women patients]. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2006;17(2):107-14.
7. Karğın V. [The theoretical level of peer reporting model]. *Peer Reporting of Unethical Police Behavior*. 1st ed. TX, USA: LFB Scholarly Publishing, 2011. p.89-91.
8. Page AZ, İnce M. [A review about domestic violence]. *Türk Psikoloji Yazıları* 2008;11(22): 81-94.
9. Güleç H, Topaloğlu M, Ünsal D, Altıntaş M. [In a vicious cycle of violence]. *Current Approaches in Psychiatry* 2012;4(1):112-37.
10. Akers RL. *Criminological theories: Introduction, evaluation and application*. 3rd ed. Los Angeles: Roxbury Publishing Company, 2000. p.310.
11. Astin MC, Lawrence KJ, Foy DW. Posttraumatic stress disorder among battered women: Risk and resiliency factors. *Violence Vict* 1993;8(1):17-28.
12. Fonagy P. Male perpetrators of violence against women: an attachment theory perspective. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 1999;1(1):7-27.
13. Kaymak Özmen S. [The reflections of anger and aggression in the family]. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* 2004;37(2):27-39.
14. Bayındır N. [Response to domestic violence of children]. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2010;2(2):1-9.
15. Ayan S. [Tendency for aggressiveness of children who are exposed to violence within the family]. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2007;8:206-14.
16. Kury H, Chouaf S, Obergfell-Fuchs J, Woessner G. The scope of sexual victimization in Germany. *J Interpers Violence* 2004;19:589-602.
17. Bahar G, Savaş HA, Bahar A. [Child abuse and neglect: a review]. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2009;4(12):51-65.
18. Özgentürk İ, Karğın V, Baltacı H. [Transmitted from generation to generation of domestic violence]. *Polis Bilimleri Dergisi* 2012;14(4):55-77.
19. Sterne A, Poole L. The impact of domestic violence on children. *Domestic Violence and Children: A Handbook for Schools and Early Years Settings*. 1st ed. 270 Madison Avenue, New York: Routledge; 2009. p.28-34.
20. McCue ML. Problems, controversies and solutions. *Domestic Violence: A Reference Handbook*. 2nd ed. Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO; 2008. p.24-5.
21. McGee C. Impacts of domestic violence. *Childhood Experiences of Domestic Violence*. 1st ed. Great Britain: Atheneum Press; 2000. p.69-94.
22. McGee C. How children understand and cope with domestic violence. *Childhood Experiences of Domestic Violence*. 3rd ed. London: Jessica Kingley Publisher; 2003. p.95-112.
23. Şahin F. [Physical abuse]. Çetin FÇ, Coşkun A, İşeri E, Miral S, Motavallı N, Pehlivan Türk B, editörler. *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı*. 1. Baskı. Ankara: Hekimler Yayın Birliği; 2008. p.462-70.
24. Tremblay RE, Nagin DS, Séguin JR, Zoccolillo M, Zelazo PD, Boivin M, et al. Physical aggression during early childhood: trajectories and predictors. *Pediatrics* 2004;114(1):43-50.
25. Gomez MA. Testing the cycle of violence hypothesis: child abuse and adolescent dating violence as predictors of intimate partner violence in young adulthood. *Youth Soc* 2011;43(1):171-92.
26. Wolfe DA, Jaffe PG. Emerging strategies in the prevention of domestic violence. *Future Child* 1999;9(3):133-44.